

KRÓNKA

TÉNYEK ÉS SZAVAK

Az utóbbi időben a *Telegram* című zágrábi hetilap rendszeresen közli Vlatko Pavletić párizsi leveleit. Legutóbbi írásában Pavletić két könyvet mutat be a jugoszláv olvasóknak: Simone de Beauvoir *La force des Choses* (A tények ereje) és Jean-Paul Sartre *Les Mots* (Szavak) című művét. A két könyv annál érdekesebb, mert mint ismeretes, Simone de Beauvoir és Sartre évtizedek óta élettársak, s a memoár jellegű művek sok mindenben kiegészítik egymást. „Amivel adósunk marad Sartre — mondja Pavletić —, aki csak gyermekkorára és az irodalom iránti viszonyának kialakulásáról ír, azt elmondja Simone de Beauvoir, aki társa, kísérője és szemtanúja, mi több, visszhangja Sartre életének.”

Simone de Beauvoirnak ez a harmadik önéletrajzi jellegű kötete. Új művének legszuggesztívabb oldalai azok — állítja Pavletić —, melyeken önmagáról, élményeiről szól, de érdekesen írja le kortársaival való találkozásait is. A könyvben az író az 1944 és 1962 közötti időszakot mutatja be. Ebben az időben igen sokat utazott, utazásainak állomásai Róma, Peking, Moszkva, New York, Belgrád, Rio de Janeiro stb. Ír továbbá a francia baloldali értelmiség csalódásáról: a második világháború után Franciaország továbbra is a kapitalizmus és a technokrácia útján haladt, ahelyett, hogy a szocializmus és demokrácia útjára lépett volna. Sok jelentős személyiségről is megemlékezik.

„Simone de Beauvoir személyekről, tényekről, tájakról, a természet szépségéről ír — mondja Pavletić. — Sartre-t egyetlen téma érdekli: az ember helyzete a világban.” Sartre elemez, interpretál, elmélkedik. Az élet legfontosabb feltételének az igazságot tartja. Bevallja, hogy nem tudná meghatározni az igazságot, de abban biztos, hogy van igazság. Minden cselekedetének ösztönzője az igazság vágya. Könyvében pszichoanalitikai módszerrel vizsgálja a maga gyermekkorát, s kíméletlen módon vall régi és mostani önmagáról. „A *Szavak* egy kifejezett tehetség születéséről és buja fejlődéséről szóló megrázó, egyedülálló tanulmány — mondja Pavletić. — Sartre szemmel láthatóan megváltozott. A legújabb Sartre kö-

zel áll hozzánk, kedveljük, s reméljük, hogy a *Szavak* nem lesznek »utolsó szavai« — fejezi be párizsi levelét Vlatko Pavletić.

A KÖRNYEZET HATÁSA

Az *Akzente* című német folyóiratban Hans Magnus Enzensberger a mai dán költészetéről ír, egyúttal pedig a kis irodalmak helyzetét is megvilágítja.

Ez a jelenség nem különös eset — írja Enzensberger —, hanem tipikus, és egy törvényt bizonyít; ez a törvény nemcsak Dániára vonatkozik, hanem egy tucat európai és még több tengerentúli országra, szóval a föld lakott területének nagyobb részére: ez a kultúra késésének, lemaradásának a törvénye. A kifejezés az angol-amerikai kulturális szociológiából származik. Magát a jelenséget és hatását eddig senki sem elemezte rendszeresen. Azok, akiket érint, csak halványan vannak tudatában annak, ami történik. Ez a tudat Koppenhágában és a világ többi kis országának fővárosában — Limában és Lisszabonban, Wellingtonban és Helsinkiben — a provincializmusra való szakadatlan és quasi szertartásszerű panaszban nyilatkozik meg. A panasz feltárja a való helyzetet, ugyanakkor azonban el is kódósítja, mert feltételezi, hogy a költészetnek, de általában a kultúrának vannak pontosan meghatározott gócai, melyektől a panaszkodók földrajzilag, közvetkezésképp szellemileg is távol érzik magukat. Ötven évvel ezelőtt talán így volt, a modern irodalom története azonban arra támasztja, hogy az új, az eljövendő már rég nem a párizsi kávéházak teraszain bukkan napvilágra. A vidék új dicsőséget szerzett nagy íróinak egyes műveivel; elég rámutatni James Joyce Dublinjára, Brecht száműzetésére vagy Saint-John Perse elrejtőzésére, s rögtön világossá válik, hogy az alkotóerő ma már nem függ a nagyvárosoktól, mi több, az úgynevezett vidék legtávolabbi pontjain is megerősödhet.

A kulturális elmaradás tehát nem irodalmi, hanem szociológiai jelenség; elsősorban a társadalomra, a közönségre vonatkozik, s csak másodsorban, szinte átvitt értelemben az írókra, s közülük is főleg a gyengékre és közepesekre, akik leginkább függnék attól a légkörtől és környezettől, amelyben élnek.

AMI NEM VÁLT KI ELISMERÉST

John O'Hara bizonyára az egyik legtermékenyebb amerikai író. 1960 óta két regénye (*The Big Laugh*, *Elisabeth Appleton*) és három kötet elbeszélése látott napvilágot. Az utóbbiakat most egy kötetbe gyűjtve, *Kalap az ágyon* (*The Hat on the Bed*) címmel jelentette meg a Random House kiadó. A *Saturday Review* ekként értékeli O'Hara összegyűjtött elbeszéléseit:

A kritikus természetesen gyanús szemmel nézi az eny nyire termékeny író, de az tény, hogy O'Hara mint el- beszelő legjobb formájában van most. Olyan jó novellista, hogy Hutchins indignáltan kérdi: miért nem ismerik ei nagyságát szélesebb körben? (Maga O'Hara is majdnem feltette ezt a kérdést, amikor 1955-ben átvette a National Book Award jutalmát.) A válasz persze az, hogy ami jó, az ma általában nem ejti bámulatba azokat, akiknek leg- nagyobb a befolyásuk az irodalmi ízlés kialakulására; az az irodalom, melyet ezek nagyra becsülnek, kívül esik O'Hara érdeklődési körén, vagy túlhaladja erejét; esetleg mindkét akadály fennáll.

A kritika részletesen ismerteti O'Hara elbeszéléseinek erőnyeit: a megfigyelés pontosságát, az adatok hűségét. a mesteri formát, majd így folytatja:

Milyen hiányosságai vannak mégis? Mindenekelőtt az, hogy O'Hara szigorúan a realizmus keretei közé zárkózik. Írásaiban nincsenek meg a képzelet teremtette elemek. mint Bernard Malamud elbeszéléseiben. Nincs meg benne a szürrealizmus hatásossága sem, mint Malamud, Flannery, O'Connor, John Cheever, John Updike és mások műveiben. Nincs meg benne a realizmus nyomósítása sem, ami Hemingway *A kétszívű nagy folyójának* (The Big Two-Hearted River) vagy Endora Welty *A Worn Path* (Kitaposott út) című regényének bizonyos rituális színezetet ad.

Másodsorban, O'Hara érzéseinek skálája igen kicsi. Jól tud ugyan írni az ambícióról, büszkeségről, csalódásról, vágyról, lelketlenségről, romantikus szerelemről, bánatról, nem hiányzik belőle a részvét, habár régebben úgy tetszett, de elbeszéléseiben nincsenek rémségek, sem borzalmak: elképzelhetetlen, hogy olyan elbeszélést írjon, mint Faulkner „Evening Sun”-ja vagy O'Connor „A Good Man is Hard to Find”-ja, vagy Malamud „The German Refugee”-ja. Nincs benne fekete humor, mint Faulkner vagy Endora Welty egyes elbeszéléseiben. És kevés benne a titok: O'Hara világában a dolgok mindig azok, amiknek látszanak.

FOTORIZMUS

A Hitlerről, a nácizmusról, a második világháborúról és a haláltáborokról szóló irodalom újabb művel gazdagodott: Hildegard Brenner *Die Kulturpolitik des Nationalsozialismus* (A nemzetiszocializmus kulturális politikája) című könyvével, melyet a Rowohlt Verlag adott ki. A hamburgi *Die Zeit* többek között ezeket írja a műről:

1929-ben kezdődött az egész, amikor Othmar Spann bécsi tudós a müncheni egyetem Auditorium Maximumában előadást tartott „korunk kultúrájának válságáról”. A professzor így okoskodott: „Ha a dadaizmusra, a futurizmusra vagy az atonalizmusra meg a többire gondolunk, ha a film, a revük meg a többi előretörésére figyelünk, beláthatjuk, hogy itt a helyzet a lehető legrosszabb.” A

professzor beszédének hangját és szókincsét négy év múlva maga a Führer vette át... A demokrácia „meg a többi” — siránkozott Spann — „a kultúra pusztulását jelenti”, ezért egy autoritativ államra van szükség, hogy rendet teremtsen — „tűzzel, vassal, bátorsággal, háborúval” — meg a többivel...

Ekkor hangzott el Schultze-Naumburg professzor hátborzongató jelszava a „fiziognómiai fajtisztaságról”, akkoriban húzták ki hamarjában a poros fiókból a Bachofen alkotta „posványkultúra” fogalmat, abban az időben forgatták ki Wölflin művészettörténész tétéleit a „pallérozottságról, tekintettel a fajtudományra”, s ezen a kacsikaringós úton buzogánygyakorlatokkal és kötélugrással eljutottak a „munkáskultúráig” (Robert Ley), a „Kraft durch Freude”, a „Glaube und Schönheit” meg a „test és vér új nemességének” fogalmáig (Walther Darré), s ahhoz a gyáván groteszk művészi jelmondatig, hogy a kultúrában csak az „egészséges SA-isták” véleménye érvényes (Alfred Rosenberg), s hogy „csak felszentelt kezeknek van joguk a művészet oltárán áldozni” (Göbbels).

Hogy a nemzetiszocialisták — a szép szavak ellenére — mit értettek kultúrán, azt legjobban 1933-ban mutatták meg az egyetemi városokban meggyújtott máglyákkal és 1943-ban a Tuileriák teraszán lángoló kisérteties látványossággal, amikor Klee, Léger és Picasso műveit hajigálták a tűzbe, de megmutatták évről évre a nagy müncheni kiállításokon, acélkemény harcosportrékkal és meztelen nordikus nőket ábrázoló olajfestményekkel. Ezt az „életalkotó” kultúrát a huncut népnyelv „fotorizmus”-nak nevezte.

KÉT HALOTT KÖLTŐ

Az angol irodalom az utóbbi időben szinte egyszerre veszítette el két kiemelkedő költőjét: Louis MacNeice-t és Bernard Spencert. Mindketten alkotóerejük javában voltak. A *The London Magazine* lapjain John Betjeman emlékezett a két költőre.

Louis MacNeice egész életében vagy legalábbis, amióta én emlékszem — írja Betjeman, aki az egyik legnépszerűbb élő angol költő —, tehát életének nagyobb részében szegénylős és visszavonult volt. Aki nem ismerték, ebben a szegénylőségben felfuvalkodottságot láthattak. Ez azonban nem pontos megállapítás, mert ő mélységesen nemes, nagylelkű és nyíltszívű volt, végtelenül hajlamos a melankóliára, amelytől csak erős akaratral tudott megszabadulni. Az a benyomásom, hogy a társaság kevésbé tudta megvigasztalni, mint a munka, s hogy az extrovertált munkát szerette, például a BBC programjának összeállítását, megszervezését; ennek a kötelességének egyébként kitűnően tett eleget. A körülmények néha arra kényszerítették, hogy váratlanul kitörjön visszavonultságából, hallgatásából, s hogy hosszasan beszéljen. Szerette, ha emberek vették körül, de azt hiszem, sohasem beszélt érzéseiről.

Bernard Spencer szelídebb és közvetlenebb egyéniség volt. Marlborough-ban, miután utaink elváltak, Francis Newhoulddal és Ernest Coplestone-nal együtt az új nemzedék egyik esztétája lett... Évekig volt a British Council alkalmazottja külföldön, s utoljára Ankarában találkozottam vele. Társaságban nagyszerűen érvényesült, de a saját munkája iránt bizalmatlan volt. Sohasem volt olyan termékeny, mint Louis MacNeice, s meggyőződésem, ha egy versét valahol visszautasítják, évekkel visszaesik. Általában egy tömör és sűrű vers libre-t írt. Utolérhetetlen volt a hely ábrázolásában. „Csónakok” (The Boats) című verse — melyet legjobb művének tartok — a költészet és a hely tökéletes egységét mutatja.

A DADA — NAGY FÁJDALOM KIFEJEZÉSE

A múlt év végén, 67 éves korában meghalt Tristan Tzara, a dadaizmus egyik megalapítója. Néhány nappal halála előtt jelent meg Pauvert kiadásában *A dadaizmus hét kiáltványa*, s ebből az alkalomból az *Express* munkatársa nyilatkozatot kért az írótól. Ez volt Tzara utolsó interjúja.

A dadának humánus, etikai célja volt, jelentette ki Tzara. Az író nem tett engedményt se a helyzetnek, se a véleményeknek, se a pénznek... Megtörtént, hogy a sajtó vagy a társadalom helytelen irányba terelte a dadaistákat, s ez azt bizonyítja, hogy nem működtek együtt. A dadaisták, Tzara mostani meglátása szerint, rendkívül forradalmiak és meg nem alkuvók voltak. A dada nem csupán abszurdum vagy csak tréfa volt, hanem a fiataloknak az első világháborúban és a szenvedések idején fogant nagy fájdalmát fejezte ki. Az akkori értékek között tabula rasát akartak teremteni, a legnagyobb emberi értékek javára...

(Tzara önmagáról a következőket mondta:

— Igen, még mindig írok, verseket írok. Hiszek Eluard jelszavában: „Szerelem és költészet”. Csak ez van. És a forradalom. Mindennek egyetlen dolog az alapja: a költészet. Ez mindennek a veleje: minden eseményé, minden tetté... Minden ember költő a maga módján, többé vagy kevésbé tudatosan, többé vagy kevésbé határozottan, és alacsonyabb vagy magasabb fokon. Az is költészet, ha egy sétáló azt mondja, „Ez szép”, vagy ha képeslapot küldünk valakinek. Költészet az álom, költészet az ábrándozás...

A KÖLTŐI REGÉNY ÚJJÁSZÜLETÉSE

A *Telegram* című zágrábi hetilap tavalyi kisregény-pályázatán feltűnt Olga Ostojić-Belča *Smrt godišnjeg doba* (Az évszak halála) című regénye. Most a rijekai Otokar Keršovani könyvkiadó megjelentette a regényt, s a *Književne novine*-ben Predrag Palavestra ismerteti a fiatal írónő művét.

Palavestra előjáróban megemlíti, hogy a költői regény az utóbbi időben vesztett hiteléből, sok kritikus kétségbevonja létjogosultságát. Ezt avval magyarázza, hogy sokan visszaéltek a költői regény technikájával, s ez a műfaj degenerálódott, úgyhogy sokan megvonták tőle bizalmukat, s nem hisznek jövőjében. Az igazi költői regényekben azonban — mint például Virginia Woolf *To the Lighthouse*, André Gide *A mennyország kapuja*, Thomas Mann *Tonio Kröger*, James Joyce *Ifjúkori önarckép*, Marcel Proust *Jean Santeuil*, Miloš Crnjanski *Dnevnik o Čarnojeviću* című műve — a tökéletes, ragyogó költői kifejezés csak a belső nyugtalanság legmegfelelőbb megjelenítési formája. A költőség a költői regényben nemcsak az írói eljárásban nyilvánul meg, hanem az egész mű struktúrájában is. Olga Ostojić-Belča elkerülte a veszélyeket. Regényében megteremtette az egyensúlyt a kifejezés és a mondanivaló között. Művét nyugodt lírai légkör, megfékezett szenvedélyek, szelid rezignáció, diszkrét lelki nyugtalanság jellemzi. *Az évszak halála* egy kissé introvertált lányról szól, aki az érettség küszöbén fiatalága egy részének eltűnését úgy fogadja, mint egy évszak halálát.

Olga Ostojić-Belča regényének középpontjában az idő áll, mondja kritikájában Palavestra. Az idő zajtalan lépései és kegyetlen múlása nyugtalanítják a lányt. A fiatal író nő „születet költő”-höz méltó könnyedséggel mutatja be az idő abszolút hatalmát, írja a *Književne novine* kritikusa. „Habár a regényben itt-ott észrevenni, hogy a szerző keze még nem eléggé avatott és ügyes, *Az évszak halála* egy kifejezetten tehetséges írótól állít elénk, akinek fejlett érzéke van a légkör ábrázolásához, a színekhez és árnyalatokhoz...”, „...a tegnap még ismeretlen regényíró... mondatai egyszerűek, természetesekek és könnyedek...” — mondja Palavestra, majd így folytatja: „Olga Ostojić-Belča egy közvetlen és tartalmas történetet mondott el.”

A költői prózával történt „visszaélések” után egy olyan regény megjelenése, mint *Az évszak halála*, „a költői regény lehetséges újjászületésének felbátorító előjele” — fejezi be kritikáját Palavestra.

SZOLZSENYICIN KÖRÜL

Közismert a szovjet sajtónak az a szokása, hogy jelentős cikkek után közli az olvasók leveleit, melyek támogatják a cikkben kifejtett nézeteket. Így járt el a *Lityerturnaja Gazeta* is: először közölte a főszerkesztő-helyettes, J. Barabas írását A. Szolzsenyicin „Az ügy érdekében” című elbeszéléséről, amely a *Novij Mir*ben jelent meg, majd teret adott az olvasók leveleinek, melyek persze Barabas nézeteit helyeslik. Csakhogy a *Novij Mir* is közölte olvasóinak leveleit, ezek azonban Szolzsenyicint vettek védelmükbe. Erre a *Lityerturnaja Gazeta* a következőket írta:

Csak azt kívánjuk hangsúlyozni, hogy a *Lityeratur-naja Gazeta* szerkesztősége természetesen lehetővé tette, hogy hasábjain nyilvánosságra kerüljenek az ellentétes nézetek Szolzsenyicin elbeszéléséről, de kötelességének tartotta, hogy saját álláspontját is kifejtse. A *Novij Mir* szerkesztősége szemmel láthatóan főlegesen demokratikusnak találja az ilyen eljárást. Azok a levelek, melyeket a folyóirat közölt olvasói tollából, ellentmondást nem tűrően dicsérik az elbeszélést, s egyhangúlag támadják a *Lityeratur-naja Gazeta*-ban megjelent cikk szerzőjét... Semmi okunk, hogy kétségbe vonjuk a *Novij Mir*-ben közzétett levelek szerzőinek őszinteségét. Csupán azt tartjuk furcsának, hogy a folyóirat szerkesztősége nem jelentette meg azokat a leveleket, amelyek bírálják az elbeszélést, sőt még csak nem is említi, hogy ilyen hangú levelek is vannak.

A *Novij Mir* evvel kapcsolatban levelet intézett a *Lityeratur-naja Gazeta* szerkesztőségéhez; ebben közli, hogy a folyóirat szerkesztősége 58 levelet kapott, s ezek közül egyetlenegy támadja csak Szolzsenyicin művét. Ennek a levélnek hangja azonban olyan, hogy nem tűri a nyomdafestéket. A polarizáció tény, mellyel a *Lityeratur-naja Gazeta*-nak számolnia kell.

BEHÓDOLÁS?

Január végén ülést tartott a Magyar Írók Szövetségének kibővített választmánya — olvassuk az *Élet és Irodalom*-ban. — Az ülésen „az irodalomban és a művészetben jelentkező polgári irányzatok kritikája” volt talán az egyetlen napirendi pont.

Az ülés előadója, Szabolcsi Miklós, a Pécsen megjelent *Jelenkor* című folyóiratot elemezte. Szerinte ez a folyóirat érdekes, színvonalas, szerkesztése ötletes, igényes, az utóbbi időben azonban behódolt „bizonyos nyugati polgári hatásoknak”. Az *Élet és Irodalom* szerint a *Jelenkor* olyan szépirodalmi műveket közölt, amelyeknek szerzői „a nyugati kapitalista valóság relációit vetítik rá a magyar valóságra” — például Mándy Iván, Maróti Lajos stb. írásai. Hibáztatta az előadó azt is, hogy a *Jelenkor* „egyoldalú Kassák—Weöres kultusz”-t üzött, s a Füst Milán-i esztétikát maradéktalanul feldicsérte. A zenei vitában nem teremtettek egyensúlyt a „Schönberg—Sztravinszkij—Webern hívők” és a Bartókot is elvető, csak Kodályt elfogadó vitatkozók között. A képzőművészetben a „konstruktív hagyomány egyedül üdvözítő voltáért” kardoskodtak, továbbá „beret engedtek olyan nézetnek, amely az intuíciót dicsőíti a racionális megismeréssel szemben”, s helyet adtak „annak a hírhedt vákuumelméletnek... amely kétségbe vonja az 1956 után indult kommunista írók tehetségét”. Szabolcsi mindehhez hozzátette, hogy nemcsak a *Jelenkor*-ban vannak hibák. Az *Új Írás* részletet közölt Déry Tibor új művéből, melynek címe *G. A. úr X-ben* (tudásunk szerint egy pesti kiadó tervbe vette e mű kiadását könyv alakban is). Ez a regény „nem-

csak a 'kafkai technikát' másolja, hanem a „jellegzetesen egzisztencialista életérzést is”. „A Kassák—Weöres kultusz, a Németh László-művek..., a *Látóhatár* című folyóirat szinte minden száma ugyanannak a kulturális életünk egészére jellemző betegségnek tüneteit mutatják: behódolunk a nyugati polgári kívánalmaknak...” — állapítja meg, Szabolcsi nyomán, a budapesti lap.

A beszámoló utáni vitában felszólalt a *Jelenkor* főszerkesztője, szerinte Mándy Iván elbeszélésének káros hatásánál is rosszabb, hogy a televízió és a rádió milliós tömegekben mélyíti el a kispolgári ízlést. Garai Gábor szerint bírálni kell a folyóiratokban felbukkanó polgári jelenségeket, de tenni kell valamit a képeslapok polgári, giccses igénytelenségével szemben is. Hubay Miklós panaszkodott, hogy a külföldi irodalom és művészet sajtóvisszhangját mesterségesen felerősítik, annál kevesebbet foglalkoznak a magyar írókkal. Dobozy Imre arról beszélt, hogy a napilapokból hiányzik a magyar irodalom iránti szeretet, Berkesi András pedig úgy véli, hogy előbb a magyar kulturális élet alapvető problémáit kellett volna tisztázni, s csak utána beszélni az *Alföld* és a *Jelenkor* hibáiról.

Veres Péter — az *Élet és Irodalom* szerint — szükségesnek tartja elemezni az elmúlt évek művelődéspolitikájának eredményeit. Tisztázni kellene, hogyan ítélje meg a forradalmi gondolkodás azt, amit az elmúlt évek hoztak. Veres Péter leginkább „olyan magasfokú politikai-filozófiai-esztétikai irányvonal”-at hiányol, „amely a napi gyakorlatban is bizvást követhető”. S az a kérdés foglalkoztatja, nem pazarolják-e Magyarországon 1945 óta az írótehetségeket. A fiatal írókba, akiknek „közéleti indulatuk” vannak, gyakran belefojtják a szót, s helyettük csak „ügyeskedő, indifferens tehetségek” kerülnek felszínre — mondta Veres. Pándi Pál arról beszélt, hogy a magyar irodalom az elmúlt hét évben a nagy lehetőségek egész sorozatát szalasztotta el: az 1957-ben feltűnt fiatal kommunista költők elveszítették tájékozó erejüket, az olyan tehetségek, mint Galambos vagy Gerelyes megtorpantak, mert jobbról-balról verték őket, Lengyel József és Fejes Endre kitűnő műveiről rossz ideológiai következtetéseket vontak le, Dobozy és Darvas műveinek hangját nem erősítették fel, csökkent Németh László, Illyés Gyula, Veres Péter aktivitása, habár körükben is „jó mozgás” indult.

A vita zárószavában Darvas József kijelentette, hogy az Írószövetség nem ért egyet az „adminisztratív következményekkel”, melyekre a *Jelenkor* főszerkesztője célozott a vitában.

45 ELŐTT ÉS 45 UTÁN

Tamási Aron egy budai étterem sarkában, diszkrét zenei kíséret és négy pincér asszisztálása mellett nyilatkozott az *Élet és Irodalom* munkatársának. A mai magyar irodalomról szólva Tamási többek között ezeket mondta:

— Negyvenöt előtt... az irodalom szerepe az volt, hogy az országot lelki és társadalmi szempontból felmérje: s e munka folyamán szülessenek művek és szülessék olyan társadalmi légkör, amely a rendszerváltozást szükségessé teszi. Ennek ellenére akkor az irodalomnak nem volt olyan rossz helyzete, mint ahogy sokan, a jeles osztályzat reményében visszafelé vetítik. Negyvenöt után az irodalom szerepe az lett, hogy a nemzet, a nép és az ország állapotát „tükrözze”, s olyan szocialista embereket neveljen, akik a jövőre is alkalmasak. Ha félszázadunknak ezt a két korszakát együtt nézem, úgy tűnik nekem, hogy negyvenöt előtt az irodalom talán sikeresebben látta el a feladatát, mint negyvenöt után.

A „népi írók”-kal kapcsolatban feltett kérdésekre az Abel-trilógia szerzője így válaszolt:

— Az úgynevezett népi írók nem egységes társaság. Ez a megjelölés, vagy inkább utalás, a két háború közötti múltból származik, s nyilván arra kívánt akkor utalni, hogy ezek az írók általában mind népfiai. Negyvenöt után, amikor mindenki népfi lett, s amikor bármelyik lelkileg viszketeg ifjú előtt megnyíltak az irodalom kapui, feloldódott a népi íróknál a csoport-jelleg. Ha ennek ellenére, lanyha módon ma is emlegetik így őket, annak két oka van. Egyrészt az a társadalmi és irodalmi jelentőségű munka, amelyet ezek az írók a két világháború között végeztek; s másfelől az irodalmi kritika figyelme, mely a „népi írók” megjelölést nem engedte veszendőbe menni.

Az irodalmi helyzetről ezt mondta Tamási:

— Belül, az írói társadalom körén belül, kétségtelenül van valami egészségtelen fülledtség, mely talán a ki nem mondott panaszok és az írói lét küzdelmének a keveréke. A szakmai körön kívül és felül pedig még mindig van holmi bizalmatlanság...